

Тарас Цимбалістий,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного, адміністративного
та фінансового права
Тернопільського національного
економічного університету

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Досліджено питання співвідношення конституційної і адміністративної юстиції, правової природи актів Конституційного Суду України. Проаналізовано форми захисту органом конституційної юстиції прав і свобод людини і громадянина, зокрема у сфері адміністративного судочинства.

Ключові слова: конституційна юстиція, Конституційний Суд України, конституційна юрисдикція, адміністративна юстиція, адміністративний суд.

Цимбалістий Т.

Акты Конституционного Суда Украины как действенный механизм защиты прав и свобод человека в административном судопроизводстве

Исследованы вопросы соотношения конституционной и административной юстиции, правовой природы актов Конституционного Суда Украины. Анализируются формы защиты органом конституционной юстиции прав и свобод человека и гражданина, в частности в сфере административного судопроизводства.

Ключевые слова: конституционная юстиция, Конституционный Суд Украины, конституционная юрисдикция, административная юстиция, административный суд.

Tsybalyistyi T.

Acts of the Constitutional Court of Ukraine as an effective mechanism for the protection of human rights and freedoms in administrative proceedings

The article examines the issues of the relationship between constitutional and administrative justice, the legal nature of the acts of the Constitutional Court of Ukraine. The forms of protection by the body of constitutional justice of the rights and freedoms of man and citizen, in particular in the field of administrative legal proceedings, are analyzed.

Keywords: constitutional justice, Constitutional Court of Ukraine, constitutional jurisdiction, administrative justice, administrative court.

Постановка проблеми. Серед гарантій правової охорони Конституції України, елементів механізму реалізації і захисту конституційних принципів та норм важливе місце займає діяльність органу конституційної юстиції – Конституційного Суду України. Двадцятидвохрічний досвід функціонування в Україні даного інституту дає підстави і приводи для аналізу багатьох проблем реалізації конституційної юрисдикції. Особливе значення при цьому варто приділити дослідженню правової природи актів Конституційного Суду України, яка нерозривно пов'язана з місцем органу конституційної юстиції в механізмі держави, особливостями правового регулювання його статусу. Чинне національне законодавство України не дає однозначної відповіді на це питання, оскільки не містить чітких норм в цій сфері, отже, питання про правову природу актів Конституційного Суду України складає одну з проблем сучасного конституційного права. Це часто створює невизначеність в механізмі захисту прав і свобод людини, зокрема в адміністративному судочинстві.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Проблеми функціонування вітчизняного органу конституційної юстиції досить активно досліджуються вже тривалий час. Помітними при цьому є теоретичні напрацювання Ю. Барабаша, В. Бринцева, В. Кампа, А. Івановської, О. Марцеляка, М. Савенка, М. Савчина, В. Скоморохи, А. Селіванова, П. Стецюка, А. Портнова, П. Ткачука, В. Тихого, Ю. Тодики, М. Тесленко, С. Шевчука, В. Шаповала. Попри вагомий теоретичний напрацювання дискусійним залишається визначення правової природи актів Конституційного Суду, потребує подальшого дослідження взаємозв'язок конституційної та адміністративної юстиції, їх значення в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. Це зумовлює необхідність подальших наукових пошуків у цій сфері. Виходячи з цього, метою

© Тарас Цимбалістий, 2018

даної статті є дослідження правової природи і юридичної сили актів Конституційного Суду України, їх місця в механізмі захисту прав людини в адміністративному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Стаття 1 Закону «Про Конституційний Суд України» визначає Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України [1]. Новелою прийнятого 13 липня 2017 року нового Закону «Про Конституційний Суд України» стало запровадження інституту конституційної скарги. Йдеться про вирішення Конституційним Судом України питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

З часу створення Конституційного Суду України, а особливо з початком функціонування інституту адміністративної юстиції актуальним залишається розмежування юрисдикції Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону «Про Конституційний Суд України», до повноважень Конституційного Суду України належить вирішення питань про *відповідність Конституції України (конституційність)* законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Отже, до повноважень Конституційного Суду України не належать питання щодо *законності* актів органів державної влади і органів влади Автономної Республіки Крим. Ці питання віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції. Це означає, що Конституційний Суд України не вирішує питання відповідності актів Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим законам та іншим правовим актам Верховної Ради України, міжнародним договорам. До його повноважень належить вирішення *лише питань про відповідність Конституції України (конституційність)* актів цих органів.

1 вересня 2005 року набув чинності Кодекс адміністративного судочинства України (КАСУ). П. 1 ч. 1 ст. 17 цього кодексу (в первинній редакції) передбачив поширення компетенції адміністративних судів на спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності [2]. Це створило правову базу для розгляду загальними судами (які діють як адміністративні суди до створення останніх) адміністративних справ з приводу оскарження правових актів Верховної Ради, Президента і Кабінету Міністрів України. Так, 18 листопада 2005 року Шевченківським районним судом м. Києва прийнято постанову у справі за позовом С. М. Піскуна до Президента України про визнання незаконним Указу Президента України від 14 жовтня 2005 р. № 1441/2005 та поновлення на посаді. В результаті цього було започатковано прецедент щодо поновлення на посаді осіб, які займають політичні посади (міністрів, глав державних адміністрацій).

Відповідно до ч. 2 ст. 19 КАСУ (в редакції від 3 жовтня 2017 року), компетенція адміністративних судів не поширюється на справи, що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України [2]. Це дає підстави стверджувати, що до юрисдикції Конституційного Суду України належить вирішення питань про конституційність законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Питання ж щодо законності актів вказаних органів віднесені до компетенції адміністративних судів як судів загальної юрисдикції.

Відмінність Конституційного Суду України від адміністративних судів пов'язана також зі специфічним характером рішень, які приймаються в ході здійснення конституційного контролю. Головним результатом останнього є рішення про відповідність або невідповідність конкретної правової норми положенням Конституції України, тобто акта, що займає найвище місце в ієрархії джерел права, а не застосування конкретної правової норми до конкретних обставин судової справи [3, с. 35].

Конституційний Суд України і адміністративні суди як складові судової влади взаємодіють між собою, між ними існує процесуальний зв'язок. Так, приймаючи рішення, Конституційний Суд враховує смисл, який надається тому чи іншому акту, що є предметом розгляду, а також правозастосовну практику судів загальної юрисдикції. При цьому він не може втручатися в судочинство, яке здійснюється судами, але може на підставі ст. 59 Закону України «Про Конституційний Суд України» витребувати необхідні документи, матеріали, інформацію від інших судів.

З іншого боку, такий процесуальний зв'язок можливий за ініціативою адміністративного суду якщо у процесі загального судочинства він виявить спірні питання щодо конституційності норми

закону, яка застосовується судом при вирішенні справи за суттю. Відповідно до ч. 4 ст. 9 КАСУ, у разі невідповідності нормативно-правового акта Конституції України, закону України, міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або іншому правовому акту суд застосовує правовий акт, який має вищу юридичну силу. У разі ж виникнення в суду сумніву під час розгляду справи щодо відповідності закону чи іншого правового акта Конституції України, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України, суд звертається до Верховного Суду України для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта [2]. У такому разі суддя виносить ухвалу про зупинення провадження у справі та про звернення до Верховного Суду України. Останній вирішує питання щодо звернення до Конституційного Суду і тільки тоді відкривається конституційне провадження і справа розглядається Конституційним Судом України невідкладно. Проте кількість таких звернень Верховного Суду поки незначна.

У зв'язку з такою процедурою виникає питання щодо того, якою є природа звернення судів загальної юрисдикції до Конституційного Суду з питань конституційності законів: це їх право чи обов'язок? Очевидно, що тут має йтися про обов'язок звертатись, оскільки лише Конституційний Суд уповноважений прийняти рішення про конституційність закону. Інакше може скластись ситуація, коли суди загальної юрисдикції будуть помилково вважати нормативно-правові акти такими, що суперечать Конституції [4, с. 9], підміняючи при цьому собою Конституційний Суд. А взагалі, мова повинна йти не про право чи обов'язок суду, а про застосування спеціального правового засобу подолання сумнівів з приводу конституційності, якщо їх не може вирішити безпосередньо суд, що розглядає справу [5, с. 99].

В аспекті взаємовідносин Конституційного Суду України та адміністративних судів важливе значення має і те, що в своїй діяльності суди загальної юрисдикції повинні керуватися, крім Конституції і законів України, також актами офіційного тлумачення Конституційного Суду, яке є загальнообов'язковим.

Таким чином, маючи різну правову природу, Конституційний Суд України і адміністративні суди у визначених законодавством процесуальних формах взаємодіють між собою. Завдяки цьому створюються умови для реалізації принципу верховенства права, забезпечення вищої юридичної сили і прямої дії Конституції України.

Засобом юридичного оформлення результатів реалізації Конституційним Судом України своїх повноважень є його акти (рішення, висновки, ухвали і забезпечувальні накази).

Правова природа актів Конституційного Суду України нерозривно пов'язана з місцем органу конституційної юстиції в механізмі держави, особливостями правового регулювання його статусу. Вирішення цієї проблеми в державах світу є різним, що пов'язано як з обранням тої чи іншої моделі судового конституційного контролю, так і з відповідними державно-правовими традиціями. Що стосується нашої держави, то через відсутність чітких вказівок у чинному законодавстві питання про правову природу актів Конституційного Суду України складає одну з проблем сучасного конституційного права. В юридичній літературі акти органу конституційної юрисдикції порівнюються з нормативно-правовими актами, конституційними судовими прецедентами, їх визначають як рішення, що носять преюдиційний характер [6, с. 144].

Без сумніву, акти Конституційного Суду України є правовими актами, адже приймаються вони органом, спеціально на те уповноваженим Конституцією, з дотриманням встановлених форми і процедури, є обов'язковими до виконання на території України. Що ж до можливості розуміння актів Конституційного Суду України як актів нормативно-правових, то слід мати на увазі, що в теорії права під останніми розуміють письмові документи, що встановлюють, змінюють, припиняють чи конкретизують норми права [7, с. 342]. Це дає підстави говорити про нормативно-правову природу рішень Конституційного Суду України в справах про офіційне тлумачення Конституції і законів України, адже таке тлумачення і є способом конкретизації їх норм.

Нормативний характер актів Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції України (до 2017 року також законів) передбачає, що вони конкретизують чинне законодавство України і не регулюючи самостійно суспільні відносини, вони, тим не менше, задіяні в цьому процесі, адже застосування положень Конституції і законів України, щодо яких Конституційним Судом України дано офіційне тлумачення, можливе лише з урахуванням правових позицій Конституційного Суду України, викладених у відповідних рішеннях. Останні, як відомо, є обов'язковими до виконання на всій території України. При цьому акти тлумачення Конституційного Суду України не можуть розглядатися як *самостійні* джерела права. Вони є інтерпретаційними актами, мають допоміжний характер і можуть бути застосовані лише у зв'язку із застосуванням відповідної норми [8, с. 14].

Нормативне значення, крім рішень в справах про офіційне тлумачення, мають також висновки Конституційного Суду України в справах про конституційність чинних міжнародних договорів України, а також ухвали Конституційного Суду України про припинення конституційного провадження і про відмову у відкритті конституційного провадження, які містять правові позиції Конституційного Суду України щодо розуміння і тлумачення ним чинного законодавства.

Крім цього, розглядаючи справи про конституційність законів і інших правових актів, Конституційний Суд України може визнати їх повністю або в окремій частині неконституційними, внаслідок чого відповідно до ч. 2 ст. 152 Конституції України вони втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. Такі рішення є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені. Рішення Конституційного Суду України про визнання правових актів чи окремих їх положень неконституційним тягне їх скасування. Це зближує акти Конституційного Суду України з нормативно-правовими актами. Проте така схожість обмежується лише так званими «негативними» повноваженнями або «негативною» правотворчістю Конституційного Суду України. Він уповноважений лише визнавати неконституційними певні акти, але аж ніяк не створювати нові чи змінювати чинні норми права. За суттю, таким чином Конституційний Суд лише «звільнює» систему законодавства від актів, що суперечать Основному Закону держави [9, с. 67].

П. О. Недбайло, розглядаючи правову природу актів офіційного тлумачення (він їх вперше почав називати інтерпретаційними актами), вважав їх окремим – поряд з нормативними та індивідуальними актами – різновидом правових актів [10, с. 60]. Продовжуючи його думку аналогічно можна визначити і правову природу актів Конституційного Суду України.

Щодо розуміння актів органу судового конституційного контролю як судового прецеденту, то традиційно це характерно для країн англо-саксонської правової сім'ї, де прецедент є джерелом права, а згаданий контроль здійснюється судами загальної юрисдикції. Україна, як відомо, належить до романо-германської правової сім'ї, де основним джерелом права є нормативно-правовий акт. Попри це безумовним є те, що якщо єдиний судовий орган конституційного контролю визнає своїм рішенням закон чи окремі його положення неконституційними, то в майбутній своїй правотворчості Верховна Рада України, Президент України, інші державні органи обов'язково повинні керуватися вказаним рішенням Суду.

А взагалі сьогодні наявною є тенденція до поступового стирання меж між згаданими правовими сім'ями, відбувається їх взаємопроникнення. Про це, наприклад, може свідчити положення ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р., відповідно до якого при розгляді справ суди застосовують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Суду як джерело права [11]. Це дозволяє погодитись з думкою про те, що конституційно-судова інтерпретація має судово-прецедентну обов'язковість [12, с. 38]. Проте така природа актів Конституційного Суду України ще не знайшла свого відображення в національному законодавстві.

Щодо захисту Конституційним Судом України прав і свобод людини і громадянина, то як не дивно, ця функція як напрям діяльності Конституційного Суду ні в Конституції України, ні в Законі «Про Конституційний Суд України» прямо не передбачена. Проте це не означає, що така функція для цього органу конституційної юрисдикції не передбачена взагалі. Навпаки, вона є провідною в його діяльності.

Здійснення захисту прав і свобод людини впливає з інших положень Закону, зокрема з тих, що регулюють завдання Конституційного Суду України: гарантувати верховенство Конституції України на всій території держави (стаття 1 Закону «Про Конституційний Суд України»). Відомо, що норми про права і свободи людини і громадянина включені до Основного Закону. Таким чином, забезпечуючи верховенство Конституції, Конституційний Суд забезпечує реалізацію і тих її норм, що стосуються прав і свобод людини.

Загалом реалізацію Конституційним Судом України функції захисту прав і свобод необхідно розглядати в декількох аспектах відповідно до його компетенції і проваджень. Так, згідно зі статтями 157 і 159 Конституції України, Конституційний Суд України здійснює перевірку законопроектів про внесення змін до Конституції на предмет того, чи не передбачають такі зміни скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина як однієї з основних цінностей Української держави. У випадку відсутності позитивного висновку Конституційного Суду законопроект відхиляється.

Відповідно до статей 147 і 150 Конституції України, а також пункту 1 статті 7 Закону «Про Конституційний Суд України», останній вирішує питання відповідності Конституції (конституційності) законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, а також правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим [1]. Оскільки права та свободи людини і громадянина закріплені в Конституції, то вони і є одним із критеріїв оцінки конституційності цих

актів. Якщо за результатами перевірки Конституційний Суд визнає ці акти або окремі їх положення такими, що не відповідають Конституції, то вони втрачають юридичну силу з дня визнання їх неконституційними.

Ще одним напрямом конституційного захисту прав і свобод є офіційне тлумачення Конституційним Судом України Конституції і законів України. Згідно зі статтею 42 Закону «Про Конституційний Суд України», з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи, до Конституційного Суду України може бути подане конституційне звернення про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

Особливою процедурою захисту органом конституційної юрисдикції прав та свобод людини і громадянина є інститут конституційної скарги. Конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу.

Суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України. До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права.

Висновок. Таким чином, Конституційний Суд України займає досить важливе місце в механізмі захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні. Більшість прийнятих ним за час своєї діяльності рішень так чи інакше стосуються забезпечення прав людини. Крім цього, є всі підстави стверджувати, що вже сам факт існування такого органу конституційного контролю і України значною мірою дисциплінує органи державної влади, змушує їх діяти відповідно до законодавства України, спрямовуючи свою діяльність на забезпечення та захист прав і свобод людини і громадянина, в тому числі і у сфері адміністративного судочинства.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20150710>.
3. Тесленко М. Про місце Конституційного Суду України в системі вищих органів державної влади / М. Тесленко // *Право України*. – 1999. – № 12. – С. 35.
4. Скомороха В. Конституційний Суд України: досвід і проблеми / В. Скомороха // *Юридичний вісник України*. – 1998. – С. 9.
5. Тесленко М. В. Конституційна юрисдикція в Україні : навч. посіб. / М. Тесленко. К. : «Школа». – 2003. – 256 с.
6. Цимбалістий Т. О. Конституційна юстиція в Україні : навч. посіб. / Т. Цимбалістий. – К. : Центр учб. літ-ри, 2007. – 200 с.
7. Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 342.
8. Гергелійник В. А. Правові проблеми становлення і функціонування конституційної юстиції України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – 18 с.
9. Євграфова Є. Акти Конституційного Суду України в системі національного законодавства // Є. Євграфова // *Право України*. – 2001. – № 10. – С. 65–67.
10. Недбайло П. Е. Применение советских норм права / П. Недбайло. – М., 1960. – 234 с.
11. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
12. Рабінович П. Верховенство права в інтерпретації Страсбурзького Суду та Конституційного Суду України / П. Рабінович // *Вісник Конституційного Суду України*. – 2006. – № 1. – С. 37–46.

References

1. *Zakon Ukrainy Pro Konstytutsiynyi Sud Ukrainy: pryiniaty 13 lypnia 2017 roku [Law of Ukraine on the Constitutional Court of Ukraine from July 13, 2017]. Retrived from zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> [in Ukrainian]*
2. *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: pryiniaty 6 lypnia 2005 roku [The Code of Administrative Justice of Ukraine from July 6, 2005]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20150710> [in Ukrainian].*

3. Teslenko, M. (1999) *Pro mistse Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy v systemi vy-shchyykh orhaniv derzhavnoi vlady* [About the place of the Constitutional Court of Ukraine in the system of governing bodies of state power]. *Pravo Ukrainy - Law of Ukraine*, 12, 35 [in Ukrainian].
4. Skomorokha, B. (1998) *Konstytutsiinyi Sud Ukrainy: dosvid i problemy* [Constitutional Court of Ukraine: experience and problems]. *Yurydychnyi visnyk Ukrainy - Legal Bulletin of Ukraine*, 4, 9 [in Ukrainian].
5. Teslenko, M. (2003) *Konstytutsiina yurysdyktsiia v Ukraini* [Constitutional Jurisdiction in Ukraine]. Kyiv: Shkola [in Ukrainian].
6. Tsyblysty, T. (2007) *Konstytutsiina yustytysiiia v Ukraini* [Constitutional Justice in Ukraine:]. Kyiv: Center for Educational Literature [in Ukrainian].
7. Zaichuk, O. & Onischenko, N. (Ed.) (2006) *Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs* [The theory of state and law. Academic course]. Kyiv: Yuricom Inter, 2006 [in Ukrainian].
8. Gerheliynik, V. (2000) *Pravovi problemy stanovlennia i funktsionuvannia konstytutsiinoi yustytysii Ukrainy* [Legal problems of formation and functioning of constitutional justice of Ukraine]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv. nats Un-t them. T. Shevchenko [in Ukrainian].
9. Evgrafova, E. (2001) *Akty Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy v systemi natsio-nalnoho zakonodavstva* [The Acts of the Constitutional Court of Ukraine in the System of National Law]. *Pravo Ukrainy - The Law of Ukraine*, 10, 65-67 [in Ukrainian].
10. Nedbaylo, P. (1960) *Prymenenye sovetskykh norm prava* [The Application of Soviet Norms of Law]. - Moscow, [in Russian].
11. *Zakon Ukrainy Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: pryiniaty 23 liutoho 2006 r.* [The Law of Ukraine On implementation of decisions and application from the practice of the European Court of Human Rights of February 23, 2006]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> [in Ukrainian].
12. Rabinovich, P. (2006) *Verkhovenstvo prava v interpretatsii Strasburzkoho Sudu ta Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy* [The Rule of Law in the Interpretation of the Strasbourg Court and the Constitutional Court of Ukraine]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy - Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*, 1, 37-46 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 6.06.2018.